

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-н Клавдия Василева Сапунджиева, СУ "Св. Кл. Охридски"
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
"доктор"

в област на висше образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1. 2. Педагогика – Теория на възпитанието и
дидактика (Интеркултурно образование)

Автор: Вяра Николаева Цветанова

Тема: Трансформация на семейството в процеса на изграждане на
приемничеството

Научен ръководител: доц. д-р Траян Попкочев, ЮЗУ

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Вяра Николаева Цветанова е редовен докторант към катедра „Педагогика” на факултета по педагогика в ЮЗУ "Н. Рилски". Всички етапи и процедурни изисквания за защитата са спазени, а представените документи са съобразени с Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ. Докторантката е завършила специалност „Социална педагогика” – ОКС „бакалавър” и ОКС „магистър” – „Социално-педагогическа помощ за рискови групи” в ЮЗУ, Благоевград. Тя е хоноруван асистент в педагогическия факултет, а професионалният ѝ опит е свързан и с работа в телевизията с различни изяви – репортер, водещ, сценарист и др.

2. Актуалност на тематиката

Темата на дисертацията е значима не само в социално-педагогически контекст, но и в по-широк план, свързан със социалната, икономическата и демографската ситуация у нас и отражението им върху семейството и семейните отношения. Промените и метаморфозите, които семейството претърпява като модел, общност и ролева структура са изследователско предизвикателство, особено в полето на различните модели на грижа, на намиране най- адекватните и следващи интереса на детето форми и подходи за осъществяване, а също и като съответни политики. Въпреки че в България има вече натрупан опит по отношение на приемната грижа, проблемът е все още недостатъчно проучен и изследван. Значимостта на проблематиката се съдържа и изразява особено силно в полето на националния контекст и спецификите у нас, тъй като е необходимо да се открият проблемите както в общ социално-педагогически и социално-психологически план, така и като характеристики и промени в самото приемно семейство, у родителите като личности и у детето като временен член на семейната общност. Налице е и екзистенциален контекст, свързан с мотиви, ценностни ориентации, емоционална привързаност, готовност за промяна и др., който също е особено важен.

3. Познаване на проблема

Дисертационният текст обобщава проучванията и изследователската работа на докторантката както в теоретичен, така и в емпиричен план. Показано е много добро познаване на приемната грижа и динамиката на представата за нея, както и осъществяването ѝ като услуга у нас. Фокусът върху трансформацията на родителите като приемни, както и анализът на различните влияния върху приемното семейство, открояването на

личностните- вътрешни и социокултурните-външни фактори за развитие на приемничеството показват умение за насочване към същностните особености и доминиращите проблемни зони на конкретното изследователско поле. Проучена е актуална и достатъчна като обем литература – 181 заглавия, съответно 125 на кирилица, 11 на латиница и 45 Интернет - ресурси. Като цяло дисертацията отразява изследвания проблем цялостно, в различните му аспекти и специфики у нас.

4. Методика на изследването

Цялостната изследователска концепция е последователно очертана, структурирана, обоснована и с ясно формулирани цели и задачи, хипотези. Обектът и предметът сами по себе си са абстрахирани и изведени на основата на качествен критичен теоретико-емпиричен анализ и обхващат трансформацията и нейните етапи. Създаден е модел за изследване на приемничеството, който може да се използва и за други/бъдещи изследвания. Методиката е подходяща, а използваните методи/стъпки са: анализ на документи; проблемно-центрирано интервю, конструирано от автора; скала за личностна тревожност от въпросника на Ч. Спилбъргър; индивидуална експертна оценка, основана на авторски въпросник. Те са детайлно описани и обосновани и са насочени към различните аспекти на проблема. Обхванати са 14 приемни родители, 11 социални работници от различни населени места. Предвид спецификата на темата извадката е достатъчна за очертаване на изводи и тенденции, тъй като трудът е изграден на основата на качествения анализ, на обработка и обобщаване на големи масиви от емпирични данни, а и са ползвани за сравнение и данни от по-мощни количествени изследвания на проблема за приемната грижа – на ИСП и др.

5. Структура и характеристика на дисертационния труд

В структурно отношение дисертацията се състои от увод, три глави, обобщения и изводи, заключение, приноси, литература и приложения – 249 страници основен текст и 34 страници литература и приложения.

Теоретичната част е включена в първа глава, в която се представят същността и измеренията на приемната грижа с фокус развитие на идеята и практиките в България. Това е *реален* принос, тъй като е налице анализ на приемничеството от педагогическа, психологическа и личностно-екзистенциална гледна точка, изведени са законовите разпоредби, както и характеристиките на социалната услуга. Открити са предимствата и недостатъците на различните видове настанявания. Теоретично се обосновава тезата, че личността на детето е основа за трансформацията на семейството като приемно. Особено добро впечатление прави фактът, че се въвеждат и обясняват работни понятия, някои от които са теоретично изведени, а други – обобщени и от емпиричните анализи, така че биха били валидни и извън кръга на дисертационното изследване.

Втора глава представя емпиричните основания за анализ на личностните фактори за развитие и промяна на приемното семейство, както и концептуалната изследователска методология и методика на изследването. Вътрешните фактори се извеждат от анализа на семейството като институция и като общност от отделни личности. Обобщеният тук Модел на приемничеството също е *принос*, тъй като очертава промените, които формират семейството като приемно и се определят три качествени етапа в развитието на приемничеството – идеен, на адаптация и на зрялост. Преходът от един към друг етап е свързан с комплексното влияние на различни фактори в семеен и личностен план, като реформирането и израстването, свързано с нови качества и характеристики, е доминантно зависимо от семейните отношения, екзистенциалните страхове и

нравствените ценности. Като четвърти етап е представено „осиновителското семейство”, т. е. възможността за осиновяване на приемното дете. **Въпросът ми е:** Можем ли категорично да твърдим, че осиновяването на приемното дете винаги е „качествено нов скок”, като се има предвид, че при обучението на приемните родители една от основните задачи е да се постигне ясно съзнание, че детето е временно при тях, като и да могат да слагат граници на емоционалната привързаност? Моля при отговора да се има предвид и фактът, че не винаги това е нормативно възможно.

В глава трета са представени външните/социокултурни фактори, които влияят на приемничеството и на изграждането на приемното семейство. Като най-доминиращи се определят икономическите условия, етнокултурната среда и информираността. Тук **въпросът ми е** свързан със маркираната практика за настаняване на ромски деца в български семейства и обратно: Как се осигурява съхраняването на базовата идентичност на детето или пък има стремеж за промяната ѝ - конструиране на нова/друга идентичност?

В заключение са изведени изводи и обобщения, които съответстват и следват от текста на дисертацията и са съществени за социално-педагогическата теория и практика. Обосновани са и са потвърдени предположенията от хипотезите, съответно силното влияние на личностните фактори, зависимостта на влиянията от житейския етап на семейството, силно изразеното влияние на семейните отношения и нравствените ценности, корекционното влияние на информираността, повишаването на родителския капацитет като условие за „зрялост” на приемното семейство и т. н. Направените препоръки дават възможни варианти за подобряване на нормативната и практическа осигуреност на приемната грижа.

6. Преценка на приносите и авторството на докторанта

Дисертацията е лично дело на докторанта, а текстът коректно представя автори, резултати, позовавания.

Изведените приноси са коректни и следват смисъла на качествения анализ. Само по себе си качественото изследване на подобен проблем е принос, тъй като не се среща често при дисертационните изследвания, въпреки че това са съвременните тенденции на социалните изследвания. Обосноваването на понятията и изведения модел/матрица за развитие на приемничеството също са изследователско постижение и могат да се използват както в практиката, така и от други изследователи. Доказаната необходимост от трансформация на приемните семейства, основана на педагогическото “израстване” и увеличаване на приемно-родителския капацитет на основата на информираността, социалното учене и силната мотивация с цел най-пълноценно удовлетворяване на потребностите на детето, също е значимо изследователско постижение.

7. Автореферат и публикации

Авторефератът отразява основните постижения на труда и е достатъчно подробен. Налице са 5 самостоятелни публикации – 4 издадени и една под печат. Като научен жанр те са студии, статии и доклади в научни сборници.

8. Бележки и препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Освен посочените вече въпроси бих препоръчала едно бъдещо разширяване на изследването в по-голям напр. национален мащаб, за да се открият спецификите по райони в страната в зависимост от икономическото

положение, демографската и образователната ситуация и т. н. Възможен е и един по- критичен стил на анализа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Въз основа на посочените достойнства и научни приноси, давам своята *положителна оценка* и предлагам на уважаемото научно жури *да присъди образователната и научна степен 'доктор'* на Вяра Николаева Цветанова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика – Теория на възпитанието и дидактика (Интеркултурно образование).

21. 06. 2017 г. проф. дпн Клавдия Сапунджиева